

פרשת ויגש

מבט על הפרשה

סיפורו של יוסף שהביא אותו להחזיק כעת בתפקיד שליט מצרים, המשביר לכל הארץ, החל בפרשת וישב, כאשר התורה מתארת (תחילת פרק ל"ז) ש"ישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כתונת פסים".

מייד במקום, עוד לפני שיוסף מספר את חלומותיו, מתגלית שנאת האחים אליו עד שהתורה אומרת "ולא יכלו דברו לשלום" (בראשית ל"ז, ד').

רש"י במקום מסביר: "מתוך גנותם למדנו שבחם - שלא דברו אחת בפה ואחת בלב". כלומר פשוטו של מקרא עפ"י רש"י הוא שאותה שנאה שרחשו האחים ליוסף גרמה לַבְתָּק בין האחים ליוסף אפילו בדיבור.

גם פירושו של הספורנו מחדד ומבהיר את עניין "חסימת ערוצי התקשורת" במסגרת הסכסוך של האחים עם יוסף: "אף על פי שהיו צריכים לדבר עמו בעניין הנהגת הבית ומרעה הצאן, בהיותו מנהיג במצוות אביו, לא יכלו לדבר עמו לשלום ורעות כמנהג אחים". וכאשר יוסף התחיל לספר את החלומות לאביו ולאחים, השנאה רק גברה: "ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו, ויוסיפו עוד שנוא אותו". ממשיך רבי עובדיה ספורנו בפירושו ואומר שגם כאן האָשֶׁם הוא בחסימה התקשורתית, באי-יכולת האחים לדבר עם יוסף: "כי התחיל לדבר עמהם במקום שהם לא רצו לדבר עמו. ולפי ששנאה זו הייתה בלב, לא הרגיש בה יוסף".

אפשר להבין בדברי הספורנו שהאחים נמנעו מלבטא את קנאתם וכעסם כלפי יוסף, אלא שמרו זאת בלב. בשל הַבְתָּק הזה, לא הרגיש יוסף בשנאת האחים והמשיך לספר את החלומות, השנאה שהייתה אצורה אצל האחים התפרצה לבסוף וכמעט שרצחו את יוסף. מעניין לשים לב שגם בחלומות עצמם ישנה הדרגתיות: החלום הראשון הוא על שנים-עשר האחים שנמצאים יחד בשדה ומאלמים אלומות. כאשר מבין כל האלומות כמה אלומתו של יוסף ויתר האלומות משתחוות אליה לאחר שניצבה. לעומת זאת, בחלום השני ישנם שמש וירח, אך רק אחד עשר כוכבים. אין המדובר בחלום שבו מבין שנים-עשר הכוכבים זז כוכב אחד למרכז והאחרים משתחווים לו, אלא השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים - לי, ליוסף עצמו.

כאשר סיפר על כך יוסף לאחים - "ויוסיפו עוד שנוא אותו" וגם תגובתו של יעקב היא נזיפה ביוסף: "ויגער בו אביו, ויאמר מה החלום הזה אשר חלמת...?" גם כאשר רואה יעקב סימן בדבר, הוא שומר זאת בליבו ולא אומר על כך מאומה: "ואביו שמר את הדבר". האם יתכן שבעיית התקשורת לא הייתה רק מצד האחים? האם נאמר שבשל אטימות מסוימת מצד יוסף הוא לא חש בשנאה שרחשו כלפיו? בפגישתם הראשונה לאחר שנים של ניתוק, מכיר יוסף את האחים, מתנכר אליהם ומדבר איתם קשות: "וירא יוסף את אחיו, ויכירם, ויתנכר אליהם וידבר איתם קשות ויאמר אליהם: מאין באתם? ויאמרו: מארץ כנען לשבור אוכל. ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו" (בראשית מ"ב, ז'-ח'). על פניו נראה שעל אף היעדרותו במשך שנים, יוסף אשר מכיר ויודע שאלו הם אחיו, אשר אינם מזיהים אותו, ממשיך במה שנראה לנו על סמך מה שראינו לעיל כ"אטימות רגשית" כלפיהם.

על מנת לחדד את השאלה בעניין המהלך שמוביל יוסף ביחסו הנוקשה לאחים, ננסה להבין תחילה מדוע אומרת התורה פעמיים שיוסף הכיר את אחיו: "וירא יוסף את אחיו ויכירם... ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו". מסביר ר' לוי במדרש רבה לפרשתנו (צ"א, ז'): "בשעה שנפלו בידו ויכר יוסף את אחיו בשעה שנפל בידו והם לא הכירוהו". כלומר, כוונת התורה בפעם השנייה שמוזכר שיוסף מכיר את אחיו היא לא לציין את העובדה שהכירם, אלא על מנת להדגיש את היחס שבו נוקט יוסף כלפי האחים כעת, כאשר הכוח בידו, כנגד יחס האחים אליו בזמן שמכרו אותו כאשר הכוח היה בידם. אמנם חוסר התקשורת שבין

פרשת ויגש

יוסף והאחים תופס מקום מרכזי, ואולם לא באטימות רגשית מדובר. ידועים ההסברים השונים בחז"ל ובמפרשים שיוסף רצה להביא את האחים לתשובה אמיתית ואת חלומותיו להתקיים. לצורך כך הוא גולל מהלך כזה שהחל ברגע שבו זיהה אותם ומייד דיבר אליהם קשות. את שמעון אסר רק לעיניהם וכד', את הגביע הטמין באמתחת בנימין לראות האם יתנכרו אליו האחים כשם שעשו ליוסף, או שמא חזרו בתשובה ויעמדו לצידו. רבים מהמפרשים מסבירים את שרשרת העניינים בכיוון כזה או דומה, אולם ברצוני להציע הסבר מעט נועז ששמעתי מגיסי - ר' צבי ריינשטיין ואלמלא הוא ואלמלא נסמכו הדברים על המובא במדרש חז"ל בתנחומא (פרשת מקץ סימן י'), קשה היה להביא את הדברים.

פרשתנו פותחת בכך שיהודה ניגש אל יוסף "ויאמר בי אדוני" - לראשונה "פורק" אחד מהאחים את המתח הנורא שהצטבר והיה אצור בליבו במשך שנים, מאז ש"לא יכלו דברו לשלום". כל השיחות והדיבורים שקיימו האחים עם יוסף עד עתה, היו "רשמיות" בלבד, כמעט "טכניות": בתקופה שלפני מכירת יוסף ראינו בספורנו שלא דיברו עימו אפילו בעניין הנהגת הבית ומרעה הצאן, וודאי שלא דיבורי רעות כמנהג אחים. כעת, כאשר הגיעו האחים למצרים והובאו לפני יוסף באשמת ריגול, השיחה ביניהם נסובה גם היא לכאורה רק על אותם עניינים "טכניים": כן מרגלים, או לא מרגלים. אלא שיוסף במעמדו החזק כשליט מצרים, מדבר אליהם נוקשות על מנת לברר עניין מסויים, שקשור ביחסם אליו, ובעיקר ביחסו של אביו.

שואלים כמעט כל המפרשים, מדוע במשך כל אותן השנים שיוסף נעדר, אך למעשה היה במצריים, מדוע לא יצר קשר עם משפחתו ועם אביו? הבנת המהלך שבו נוקט יוסף בהתנכרותו לאחים עשוי לתת תשובה גם לשאלה זו. יוסף הוטרד מאוד מכך שאף לא אחד מבין האחים, ולמעשה מכל משפחתו ואף לא אביו, אינו מגלה דאגה לשלום הבן הנעדר. הרי האחים יודעים שמכרוהו לשיירה היורדת למצריים, מדוע הם לא יצאו אחריו בחיפושים? בכל דבריו עם האחים מנסה יוסף לקבל תשובה לתהייה זו, ועל כן הוא שואל גם לשלום אביו ומתעניין באחיו הקטן בנימין. כל נסיונותיו לקבל תשובה או רמז נתקלים עד כה, עד שניגש אליו יהודה, בתשובה שהאח - יוסף - מת.

כזכור, למכירת יוסף גרמה לא רק שנאת האחים. "ישראל אהב את יוסף מכל בניו" ובלב האחים קינן החשש שכשם שיצחק נבחר וישמעאל הורחק, כשם שיעקב נבחר ועשיו הורחק, גם יוסף הוא זה שנבחר, והם, האחים - יורחקו. החלומות שיוסף סיפר לאחיו "תרמו" לכך והוסיפו שמן למדורה, בהדרגתיות, כפי שראינו. אולם מאידך, גם ביוסף קינן חשש דומה. אם בכל אותן שנים איש לא חיפש אותו, איש לא שאל אליו, אפילו לא אביו - אולי דווקא יוסף זה שהורחק? וכאן התהיה הנועזת - אולי בעצם יעקב אביו היה שותף בעצה להיפטר מיוסף ולהשאיר את יתר האחים? זה מסביר מדוע יוסף לא יצר קשר במשך כל השנים.

יוסף הרי לא ידע על ההסבר "טרוף טורף". כעת, ניגש יהודה ופורק את כל אשר על ליבו "בי אדוני...". הוא מספר לשליט שעומד מולו, זה יוסף אך יהודה לא יודע זאת, את כל מה שקרה מנקודת מבטו. יוסף שומע את כל הסיפור שהוא כבר מכיר - עד לנקודה הקריטית - עד לנקודת ה"טרוף טורף". כעת מבין יוסף שאביו לא היה בעצה אחת עם האחים, כעת יוסף כבר לא יכול להתאפק יותר ומכיר את עצמו בפני האחים. זהו גם פשר ה"מכיר" השני שהיה נראה כפול בפסוק. ואכן הדבר הראשון שאומר יוסף לאחיו אחרי היוודעו אליהם "אני יוסף" הוא "העוד אבי חי"? כעת הכיר יוסף את האינטרס שהיה לאחים במכירתו, אך הבין גם שהאחים חזרו בתשובה, כאשר עמדו לצידו של בנימין. כעת גם, לנגד עיניו, החלומות שחלם - מתגשמים.

פרשת ויגש

מקור: ליעקב סופר